

УДК 392.5

В.В. ІЛЬКОВ,

канд. юрид. наук, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Ключові слова: методи, методологія, джерела права, адміністративне судочинство

У наукових працях вчені відмічають кризові явища в сучасній методологічній науці. Однією з причин такої ситуації є відсутність однозначних поглядів про методологічний інструментарій досліджень конкретних правових явищ. І це не випадково, адже питання методологічного інструментарію, окремих методів дослідження були прерогативою тільки теорії філософії права й загальної теорії права, зокрема, і вивчалися С.С. Алексєєвим, Д.А. Керімовим, М.В. Костицьким, М.І. Козюброю, П.М. Рабіновичем та іншими вченими. Поряд із цим у науці відсутні праці, присвячені методології та методам дослідження джерел права в адміністративному судочинстві. Тому метою статті є здійснення теоретико-правового аналізу питань, що стосуються окремих методів дослідження джерел права в адміністративному судочинстві на основі доктринальних підходів до характеристики методології наукового пізнання.

Успіх дослідження, правильність висновків багато в чому залежить від правильності обраних методів дослідження. Пошук нових ефективних методів дослідження у поєднанні з правильним вживанням традиційних способів наукового аналізу – одне з важливих завдань сучасної науки. Враховуючи, що право є одним із регуляторів суспільних відносин і способів впливу на їх розвиток, вибір способу дослідження має значення не лише для розвитку правової системи, але й суспільства в цілому [1, с.47].

У структурі загальнонаукової методології найчастіше виділяють три рівні методів нау-

кового пізнання: методи емпіричного дослідження, методи теоретичного дослідження (загальнонаукові) та конкретно-наукові методи (методи міждисплінарного дослідження). Їх набір залежить від предмету дослідження, оскільки головне призначення загальнонаукових і конкретно-наукових методів дослідження – забезпечити успішне вирішення пізнавальних і практичних проблем джерел права в адміністративному судочинстві.

Методи збирання емпіричної інформації будь-якого дослідження (спостереження, порівняння, опитування, вивчення документів) дозволяють отримати найбільш достовірну інформацію про досліджуване нами явище – джерела права в адміністративному судочинстві. Спостереження – це систематичне цілеспрямоване вивчення природи джерел права в адміністративному судочинстві, особливостей їх використання при розгляді адміністративними судами публічно-правових спорів. Цей метод також використовується на практиці під час безпосереднього розгляду адміністративних справ, при вивченні судової практики застосування джерел права.

Порівняння дозволяє встановити подібність джерел права або їх відмінність в інших видах юридичного процесу, в системі джерел адміністративного права та інших вітчизняних галузевих наук, зокрема, при розгляді різних видів публічно-правових спорів.

Метод опитування також надає змогу отримати досліднику фактичну інформацію щодо проблем джерел права в адміністративному судочинстві, з'ясувати стан суспільної думки та думок суддів щодо особливостей та проблемних питань застосування джерел права в адміністративному судочинстві.

Вивчення документів є одним із джерел отримання необхідної інформації щодо предмету дослідження. Науковцю доводиться стикатися з різними документами, в яких міститься інформація щодо використання джерел права при розгляді публічно-правових спорів адміністративними судами. Тут задіюються матеріали адміністративних справ, узагальнення судової практики при розгляді публічно-правових спорів адміністративними судами,

практики Європейського суду з прав людини тощо.

Використання методів збирання емпіричної інформації та теоретичного дослідження є взаємопов'язаним та взаємообумовленим, оскільки дає основу для теоретичних висновків, і, навпаки, теоретичні висновки можуть бути підтверджені (чи не підтверджені) завдяки цьому.

До теоретичних методів наукових досліджень відносять узагальнюючі методи абстрагування, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, ідеалізації, аналогії, формалізації, моделювання, гіпотез і аксіоматики, систематизації та ін.

У галузі адміністративного судочинства доцільним є використання такого методу, як абстрагування. Його сутність полягає у відволіканні від несуттєвих властивостей, відносин і зв'язків в об'єкті і між ними за одночасної фіксації окремих сторін та аспектів цих предметів у відповідності з цілями пізнання і завданнями дослідження, конструювання та перетворення. Метод абстрагування включає два моменти. Спочатку виробляється відділення істотного від несуттєвого, найбільш важливого в пізнавальній задачі, зокрема, оцінка різних аспектів об'єкта, діючих факторів, умов, встановлюється наявність загального, приналежність до певних класів явищ, об'єктів і т.п. [2]. Абстрагування дозволяє відволіктися від неістотних властивостей предмету дослідження і фіксувати увагу на головних проблемах.

Наступні методи дослідження, це аналіз і синтез, щодо яких аналіз – це розчленування предмета на його складові (сторони, ознаки, властивості, відношення) з метою їх всебічного вивчення, а синтез – це об'єднання раніше виділених частин (сторін, ознак, властивостей, відношень) предмета в єдине ціле. Аналіз і синтез діалектично суперечливі та взаємообумовлені методи пізнання. Аналіз надає можливість виділити суттєве, те, що становить основу зв'язку всіх сторін досліджуваного об'єкта, він є засобом проникнення в сутність речей. Але, відіграючи важливу роль у пізнанні, аналіз не дає знання конкретного,

знання об'єкта як єдності різноманітного, єдності різних визначень, що є предметом синтезу. Тому ці методи органічно взаємопов'язані і взаємообумовлюють один одного на кожному етапі процесу теоретичного пізнання [3].

Для вивчення внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта дослідження у галузі адміністративного судочинства суттєве значення має моделювання процесів і явищ, що не піддаються безпосередньому вивченню. Метод моделювання зарекомендував себе як ефективний засіб виявлення суттєвих ознак явищ та процесів за допомогою моделі (концептуальної, вербальної, математичної, графічної, фізичної тощо). Він є засобом теоретичного або практичного опосередкованого пізнання, де використовується допоміжний об'єкт-модель, що дає нову наукову інформацію про властивості об'єктивного явища або процесу, що цікавлять дослідника [4, с.42].

Ще один метод – аналогія (грец. *analodgia* – відповідність) – це метод наукового пізнання, за допомогою якого досягаються знання про одні предмети чи явища на підставі їх схожості з іншими. Тут умовивід робиться із знання про конкретний об'єкт і переноситься на інший, менш досліджений об'єкт, однак схожий з першим за певними суттєвими властивостями та якостями. Завдяки наочності, яка властива методу аналогії, він дає можливість порівняти й вималювати в уяві подібні якості, властивості досліджуваного об'єкта [5, с.28]. Використання цього методу дозволяє порівняти та вималювати подібні якості джерел права в адміністративному судочинстві з джерелами права в інших видах юридичного процесу, з'ясувати властивості джерел права в адміністративному судочинстві через вивчення загальнотеоретичних понять щодо джерел права.

Наступним загальнонауковим методом дослідження джерел права в адміністративному судочинстві є системний підхід (аналіз), що дозволяє розглядати взаємодію кожного джерела права між собою як систему у взаємозв'язку з іншими елементами системи

(джерелами права). Його застосування полягає у тому, що логічним центром дослідження стають закономірності розвитку джерел права в адміністративному судочинстві у взаємозв'язку з системою права та суспільними відносинами, уявлення про джерела права в адміністративному судочинстві як самодостатнього і цілісного інституту адміністративного права.

Щодо аналізу конкретно-наукових методів (методів міждисциплінарного дослідження), слід зазначити, що вони у науковій літературі по-різному згруповані та поіменовані й по-різному пропонується їх перелік. Як на нас, в галузі адміністративного судочинства за основу можуть бути прийняті такі методи, як історичний, порівняльного правознавства та герменевтичний.

Порівняльно-правовий метод (метод порівняльного правознавства) призначений для виявлення загальних тенденцій і закономірностей правового розвитку, що притаманні різним галузевим утворенням у межах однієї держави та зафіксували їх прояв у специфічних умовах окремих країн. Порівняльно-правовий метод потребує застосування спеціальних прийомів дослідження, що задаються характером об'єкта, наприклад, нормативним характером права. Використання вказаного методу щодо джерел права в адміністративному судочинстві дозволяє отримати нові наукові результати у разі аналізу джерел права різних правових систем (англо-американської та романо-германської) або пострадянських держав (країн СНД) з правовою системою України.

Історико-правовий метод дозволяє кожну проблему та кожний окремий елемент в галузі адміністративного судочинства розглянути в його історичному розвитку, прослідкувати генезис проблеми в її складових елементах. Такий підхід дозволяє не проводити окремого історичного дослідження проблематики, а витримувати обраний напрямок дослідження у діахронічному розрізі та виявити чинники, які впливають на розвиток даної сфери в умовах сучасності [4, с.42].

Наступний метод є герменевтичний, щодо чого герменевтика (грец. *hermeneutike*), в широкому сенсі – це *мистецтво* тлумачення і *розуміння*. Тривалий час *герменевтика* обмежувалася тлумаченням текстів, але в 20 ст. набула рис філософської дисципліни [6]. Використання герменевтичного методу дозволяє зосередити увагу на функціональних зв'язках між нормами права при їх тлумаченні, основні моменти яких зауважив Т.С. Коханюк: «1) зв'язок норми права, що тлумачиться, з нормами, які розкривають зміст терміна, використаного у цій нормі; 2) зв'язок норми права, що тлумачиться, з оперативними нормами; 3) зв'язок норми права, що тлумачиться, з нормами права, виданими зі спеціальною метою доповнити, змінити або уточнити таку правову норму; 4) зв'язки відсилкових статей; 5) зв'язок між загальними і спеціальними нормами права; зв'язок між загальними та виключними нормами права; 6) зв'язок норм, що не перебувають у співвідношенні загальних і спеціальних, які регулюють однорідні або схожі суспільні відносини; 7) зв'язки банкетних норм права; 8) зв'язок норми права, що тлумачиться, з колізійними нормами; 9) зв'язок норми права, що тлумачиться, з принципами права» [7].

З герменевтичним методом дуже тісно пов'язаний формально-юридичний, який надає можливості пізнати внутрішні форми правових явищ і процесів, на підставі узагальнення й виявлення їх ознак сформулювати дефініції досліджуваних понять, а також з'ясувати волю законодавця, виражену в тексті закону. Його сутність полягає в тому, що шляхом різних логічних операцій окремі правові положення трансформуються в загальні поняття, з яких виводяться певні логічні висновки і здійснюється тлумачення розглядуваних категорій. Логічне оброблення може провадитися стосовно матеріалів, що характеризують окремі правові явища – нормотворчість, норми права, їх реалізацію тощо [8, с.33–34]. Це дозволяє визначити юридичні поняття, з'ясувати їх ознаки, провести класи-

фікацію, розтлумачити зміст деяких правових приписів і т. д. [9, с.24].

Ще один, формально-юридичний метод, дозволяє проаналізувати джерела права, дослідити внутрішній зміст правових норм, описати, класифікувати і систематизувати джерела права в адміністративному судочинстві як процесуально-правові феномени, що мають внутрішні та зовнішні форми.

Отже, на нашу думку, всебічне дослідження джерел права в адміністративному судочинстві може ґрунтуватися на запропонованому методологічному підході до дослідження їх властивостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєв С. В. Загальноправові та спеціальні методи дослідження джерел цивільного процесуального права / Університетські наукові записки. – 2013. – № 3 (47). – С. 123–128.
2. Крюков В. В. Філософія : учеб.для студентов технических ВУЗов / В. В. Крюков. – Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2006.
3. Касьян В. І. Філософія / Касьян В. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://westudents.com.ua/knigi/624-flosofya-kasyan-v.html>.

4. Мінка Т. П. Адміністративно-правові режими та їх забезпечення органами внутрішніх справ: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Т. П. Мінка. – Дніпропетровськ, 2011. – 614 с.

5. Чабаненко М. М. Система аграрного права України: методологічні засади становлення та розвитку: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.06 / М. М. Чабаненко. – Харків, 2015. – 437 с.

6. Герменевтичний метод в гуманітарному пізнанні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com>.

7. Коханюк Т. С. Системне тлумачення кримінального закону : монографія / Т. С. Коханюк. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 264 с.

8. Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.

9. Кулапов В. Е. Теория государства и права : учебник / В. Е. Кулапов, А. В. Малько. – М. : Норма, 2009. – 384 с.

Ільков В. В. Методи дослідження джерел права в адміністративному судочинстві / В. В. Ільков // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 60–63 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_12.pdf

Розглядається актуальна і недостатньо розроблена проблема методів дослідження джерел права в адміністративному судочинстві. Аналізуються окремі наукові і спеціальні в загальних рисах методи дослідження.

Ильков В.В. Методы исследования источников права в административном судопроизводстве

Рассматривается актуальная и недостаточно разработанная проблема методов исследования источников права в административном судопроизводстве. Анализируются отдельные научные и специальные в общих чертах методы исследования.

Ilkov V.V. Methods of Research of Sources of Right Are In Administrative Rule-Making

In the article the actual and worked not enough out problem of methods of research of sources of right is examined in the administrative rule-making. The separate scientific and special in general lines methods of research are analyzed.